

تأثیر عملیات نورد گرم بر مقاومت سایشی کامپوزیت

تنگستن-۲۰٪ وزنی مس

هو یار عطارⁱ، نادر پروینⁱⁱ

چکیده

کامپوزیت تنگستن-۲۰٪ وزنی مس، بوسیله رخنه دهی مس مذاب به درون پودر تنگستن ساخته می‌شود. برای رسیدن به چگالش کامل، می‌توان علاوه بر بهینه سازی روشهای تولید از فرایند نورد نیز استفاده کرد. نورد این کامپوزیت به علت مقدار بالای تنگستن، انعطاف پذیری پایین آن و حلال نبودن تنگستن و مس در یکدیگر، در بیشتر موارد با ترک خوردن قطعه همراه می‌باشد. اجرای عملیات نورد در دمای ۵۵۰ °C، همراه با کاهش سطح مقطع ۵٪ در هر پاس، رسیدن به ۳۵٪ کاهش ضخامت را ممکن ساخت. مقاومت سایشی کامپوزیت بعد از عملیات نورد به علت کاهش میزان حفره ها و افزایش سطح تماس بین ساینده با سطح تماسی، به میزان ۴۶٪ بهبود یافت. همچنین دیده شد که مکانیزم سایش از نوع ساینده در بسیاری از سطوح بود. چگالش کامپوزیت بعد از نورد به میزان ۱۲٪ افزایش یافت. اجرای عملیات نورد گرم در دماهای بالاتر برتری نداشت و فقط پدیده اکسیداسیون مس را تشدید کرد.

کلمات کلیدی

نورد گرم، کامپوزیت تنگستن-مس، مقاومت سایشی، چگالی

The Effect of Warm Rolling on the Wear Resistance of W-20 wt % Cu Composite

Hooyar Attar, Nader Parvin

ABSTRACT

W-20%wt Cu composite has been produced through infiltration technique, in which higher density may not be achieved since there are pores which are not filled by molten copper. Rolling may be performed to achieve full density; however, this may lead to initiation of cracks due to low formability of this composite and negligible solubility of W and Cu. This was achieved at 550 °C with 5% reduction in cross sectional area in each rolling pass. The treatments lead to an increase in wear resistance and density by 46% & 12% respectively. Rolling at higher temperatures was not beneficial, but promoted the oxidation of W and Cu.

KEYWORDS

Warm Rolling, W-Cu Composite, Wear Resistance, Density

ⁱ کارشناسی ارشد مهندسی متالورژی- دانشگاه صنعتی امیرکبیر- دانشکده مهندسی معدن و متالورژی، hooyarsite@yahoo.com

ⁱⁱ استادیار- دانشگاه صنعتی امیرکبیر- دانشکده مهندسی معدن و متالورژی، nparvin@aut.ac.ir

استحکام فصل مشترک، توزیع یکنواخت ذرات تنگستن در زمینه مس، تعداد پاسهای نورد، کاهش سطح مقطع در هر پاس، دمای نورد و سایر عوامل مرتبط می‌باشند.

با کاهش درصد میزان حفره‌ها توسط عملیات نورد، علاوه بر افزایش سختی و استحکام می‌توان مقاومت سایشی را نیز افزایش داد که می‌تواند کاهش هزینه‌ها را در جاهایی که از کامپوزیت به عنوان ماده مقاوم به سایش استفاده می‌شود، در برداشته باشد.

هدف از این تحقیق بررسی تأثیر عملیات نورد گرم روی کامپوزیت W-20Cu با هدف بررسی تغییرات مقاومت سایشی و چگالی می‌باشد.

۲- روش انجام آزمایش

از پودر تنگستن (Merck) با ابعاد $(7-8 \mu m)$ و با خلوص $(99/5\%)$ برای تهیه اسکلت تنگستن متخلخل و از ورقه‌های کاتدی مس برای رخنه دهی نمونه‌ها و از کبالت $(0/8)$ درصد وزنی) به عنوان بهبود دهنده تفجوشی استفاده شد. نمونه‌ها در فشار 250 MPa پرس شده و در دمای 1400°C و به مدت ۲ ساعت برای تهیه اسکلت تنگستنی در اتمسفر احیایی هیدروژن تحت تفجوشی قرار گرفته سپس قطعات در دمای 1300°C تحت عملیات رخنه دهی قرار گرفتند. نمونه‌های رخنه دهی شده تا رسیدن به دمای محیط، در کوره با اتمسفر کنترل شده و شیب دمای $10^\circ \text{C}/\text{min}$ سرد شدند و در پایان نمونه‌هایی با ترکیب شیمیایی W-20Cu و چگالی نسبی $83/2\%$ برای انجام عملیات نورد گرم بدست آمدند.

نمونه‌هایی به صورت صفحه‌ای شکل $(20/4 \times 3 \text{ mm})$ (98) و با ضخامت اولیه 3 mm تهیه شده و در کوره پیش گرم تحت محیط آرگون در دماهای 750°C ، 850°C و 950°C و در کوره پیش گرم و در پاسهایی با کاهش سطح مقطع 5% نورد شدند.

نمونه‌های حاصل از نورد، تحت آزمونهای سایش و چگالی سنجی قرار گرفتند. برای انجام آزمون سایش، از دستگاه پین روی دیسک استفاده شد، بدین صورت که ابتدا دیسکهایی به قطر 23 mm توسط دستگاه برش و ایرکات تهیه شد سپس سطوح آنها تا سنباده 2000 ، ساییده شدند و برای پاکسازی کامل سطوح از دستگاه اولتراسونیک استفاده شد و نمونه‌ها به صورت مجزا درون قالبی چرخان که برای نگهداری نمونه‌ها ساخته شده بود، قرار گرفتند. از بین‌هایی به قطر ثابت 5 mm و ارتفاع 24 mm و جنس مواد بلبرینگ (52100) با سختی 65 RC استفاده شد. نیروی اعمالی در این آزمون مقدار ثابت 5 N ، مسافت لغزشی در همه مراحل 550 m و سرعت حرکت قالب به دور بین 723 rpm بود. گفتنی است که آزمون بدون روانساز

کامپوزیت‌های W-Cu گروهی از آلیاژهای سنگین تنگستن هستند که به علت خواص الکتریکی و حرارتی پایدار مس و نقطه ذوب و مقاومت سایشی بالای تنگستن به همراه فشار بخار پایین آن، کاربرد گسترده‌ای برای کنتاکتهای الکتریکی و سینکهای حرارتی دارند [۱]. خواص مکانیکی و فیزیکی مناسب کامپوزیت‌های W-Cu در بسیاری از کاربردها به چگالی زیاد و توزیع یکنواخت و ریز ذرات تنگستن درون زمینه مس، بستگی دارد [۱].

این نوع کامپوزیت‌ها با دو روش تجاری تفجوشی فاز مایع و رخنه دهی مذاب تولید می‌شوند [۲]. اما چگالی کامل با این دو نوع روش حاصل نمی‌شود و حفره‌های باقیمانده می‌توانند برای خواص فیزیکی و مکانیکی کامپوزیت زیان بار باشند. برای بهبود خواص فیزیکی و مکانیکی این نوع کامپوزیت‌ها می‌توان علاوه بر بهینه‌سازی شرایط تولید، از کار مکانیکی نیز استفاده کرد. کامپوزیت‌های W-Cu بر خلاف سایر آلیاژهای تجاری سنگین تنگستن (W-Ni-Cu) که در آنها حلالیت بین ذرات و زمینه وجود دارد، هیچگونه حلالیتی چه در حالت جامد و چه در حالت مایع ندارند. بنابراین استحکام فصل مشترک W/Cu به علت نداشتن حلالیت متقابل، کم است [۲].

برای سیستم W-Cu تفاوت‌های بزرگی از لحاظ مدول الاستیک و سختی تنگستن با مس وجود دارد که در حین تغییر فرم می‌تواند تأثیر گذار باشد. به علاوه دماهای ذوب تنگستن (3410°C) و مس (1083°C) خیلی متفاوت هستند و بنابراین دمای کاری تغییر فرم می‌تواند بالای دمای تبلور دوباره مس (400°C) و زیر دمای تبلور دوباره تنگستن (1000°C) باشد. یکی از راههای تغییر فرم مکانیکی برای کاهش حفره‌ها، استفاده از عملیات نورد می‌باشد. چگالی نسبی اندازه‌گیری شده حاصل از روشهای تجاری تولید کامپوزیت W-Cu $(85\% - 75\%)$ را می‌توان با استفاده از این روش به مقدار 100% رساند [۳-۴].

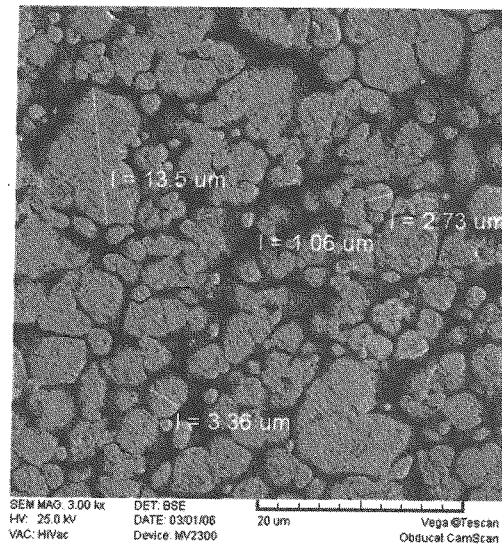
تلاشهایی برای نورد کامپوزیت‌های W-20Cu صورت گرفته است که در اکثر موارد به علت انعطاف پذیری پایین، مقدار بالای تنگستن و ترک خوردگی قطعه بعد از کاهش سطح مقطع، ناموفق بوده است [۵]. البته Belk و همکارانش [۴] تحقیقی از کامپوزیت تنگستن- مس با درصدهای وزنی مختلف از تنگستن را در دمای اتاق گزارش کرده‌اند [۴].

به طور کل فاکتورهای مؤثر در نورد کامپوزیت‌های W-Cu؛ روش ساخت کامپوزیت، در صد وزنی تنگستن،

انجام شد. چگالی سنجی نمونه‌ها به روش ارشمیدس صورت گرفت.

۳- نتایج و بحث

شکل (۱) تصویر میکروسکوپ الکترونی (SEM) نمونه کامپوزیت ۲۰٪ Cu-W را قبل از نورد نشان می‌دهد. در تصویر SEM، مناطق سفید متمایل به خاکستری ذرات تنگستن و مناطق سیاه، مس هستند.

شکل (۱): تصویر ریز ساختار کامپوزیت تنگستن-۲۰٪ مس قبل از نورد گرم در جهت افقی

همانطور که از شکل مشخص است ذرات تنگستن، شکل شبه کروی دارند و توزیع ذرات مس در میان ذرات تنگستن در حین رخنه دهی مذاب حالت ایده‌آلی ندارد و همین مساله روی فرایند تغییر شکل نورد گرم، تأثیر منفی می‌گذارد.

به طور کل یکی از فاکتورهای مهم در افزایش میزان انعطاف‌پذیری کامپوزیتهای تنگستن - مس و بهینه سازی فرایند ساخت است. با اعمال شرایط مناسب تولید به گونه‌ای که توزیع ذرات یکنواخت تر باشد؛ می‌توان به انعطاف پذیری تا ۱۰٪ دست یافت.

فرایند نورد گرم در ۴ دما انجام گرفت که بهترین کاهش سطح مقطع (۲۵٪) در دمای ۵۵۰°C حاصل شد. علت انتخاب دماهای بالاتر از ۴۵۰°C، شروع پدیده تبلور دوباره ذرات مس در حین تغییر فرم می‌باشد. در واقع در تمام گسترده‌های دمایی کمتر از ۱۰۰۰°C و بالاتر از ۴۵۰°C، مس کار گرم شده و تنگستن کار سرد می‌شود. انجام فرایند نیز در دمای بالا تراز ۱۰۰۰°C (که دمای شروع آنیل تنگستن می‌باشد) به علت نزدیکی

به نقطه ذوب مس و خمیری شدن آن نتیجه دلخواهی را نمی‌دهد. انجام فرایند نورد گرم در دمای ۶۵۰°C و ۷۵۰°C، باعث شکست قطعه در کاهش سطح مقطع ۱۰٪ و ۱۷٪ شد و همچنین انجام فرایند در دمای ۸۵۰°C، نه تنها باعث بهبود میزان کاهش سطح مقطع نشد، بلکه باعث تشدید فرایند اکسیداسیون مس و تنگستن شد و در پایان قطعه در کاهش سطح مقطع ۲۰٪ شکسته شد. یکی از نکات قابل توجه در انجام فرایند، شروع دمای اکسیداسیون مس می‌باشد. با توجه به اینکه دمای اکسیداسیون مس از ۱۹۰°C شروع می‌شود [۶]، با افزایش دمای فرایند، اکسیداسیون مس زیاد می‌شود ولی از طرفی تا دمای ۵۵۰°C، که بالاترین کاهش سطح مقطع حاصل شد نیز باید دما را بالا برد که این دو مساله در تقابل با هم هستند. بلکه [۴] در تحقیق خود می‌گوید که انجام فرایند در دماهای بالاتر از ۴۵۰°C، هیچ گونه مزیتی نسبت به ۴۵۰°C ندارد که در اینجا با توجه به نتایج بدست آمده، درست می‌باشد.

همانطور که دیده شد ذرات شبه کروی تنگستن توسط یک زمینه نرم مس، احاطه شده‌اند. ذرات تنگستن تنش سیلان بالاتر، چگالی بیشتر و نرخ کرنش سختی پایین‌تری نسبت به زمینه مس دارند. تنش سیلان کمتر زمینه، به آن اجازه می‌دهد که در آغاز تغییر فرم، زمینه تغییر فرم را در خود متمرکز کند و همزمان با تغییر فرم، تبلور دوباره مس نیز رخ می‌دهد و این موضوع تا میزان کاهش سطح مقطع ۲۵٪ رخ می‌دهد که ذرات تنگستن همچنان شکل شبه کروی خود را حفظ می‌کنند. شکلهای (۲) و (۳)، تصاویر الکترونی ریز ساختار قطعه پس از ۱۰٪ و ۲۵٪ کاهش سطح مقطع، را نشان می‌دهد. همانطور که از شکلهای مشخص است تا مقدار ۲۵٪ همچنان حالت شبه کروی ذرات تنگستن حفظ شده است.

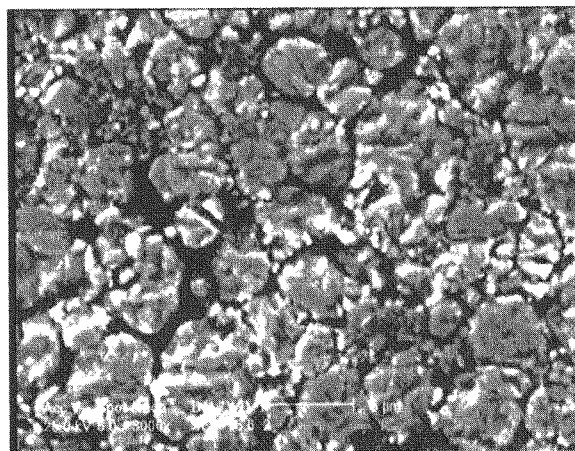
اگر به شکل (۴)، دقت شود مشخص می‌شود که در کاهش سطح مقطع ۲۵٪، ذرات تنگستن شروع به کشیده شدن در جهت نورد کرده‌اند. به نظر می‌رسد علت آن بدین صورت است که بعد از آنکه تغییر فرم اولیه در فاز زمینه مس متمرکز می‌شود برخلاف وقوع تبلور دوباره در فاز مس، میزان کار سختی در مس نسبت به آنیل شدن بیشتر است.

فاکتور مهمی که می‌بایست در نظر داشت، انواع مختلف تغییر فرم می‌باشد. یعنی اینکه برای انجام یک تغییر شکل موفق، یک منطقه از ماده می‌بایست توانایی تحمل تغییر شکل را داشته باشد و این زمانی میسر است که ماده پنج سیستم لغزش مجزا را داشته باشد که هر کدام از سیستمهای لغزشی نیز یک صفحه و جهت لغزش دارد. حال، کمبود تعداد کافی سیستمهای لغزشی مجزا، دلیل اصلی برای شکست زود هنگام در مواد می‌باشد. در کامپوزیت تنگستن - مس نیز به نظر می‌رسد که وضعیتی مشابه رخ می‌دهد. با توجه به اینکه مس ساختار FCC دارد، به علت تقارن و وجود دوازده سیستم لغزش فعال، امکان انتخاب تعداد زیادی سیستم لغزشی در آن وجود دارد، از طرفی تنگستن ساختار BCC دارد و مشخص است که مهم ترین علت تردی آن، نبود تعداد کافی سیستم لغزشی می‌باشد. حتی در دما های بالا نیز این سیستمهای لغزشی فعال نمی‌شوند. پس می‌توان نتیجه گرفت که هنگام اعمال نیرو در فرایند نورد گرم، به علت تنش سیلان پایین تر و نرخ کار سختی بالاتر در زمینه مس، نیرو در آنجا متمرکز شده و فاز مس شروع به تغییر شکل می‌کند و خطوط لغزشی تولید شده در آن در سر راه خود به موانعی سخت همچون ذرات تنگستن و حتی ناخالصیها برخورد می‌کنند و از آنجا که تنگستن، حتی در دماهای بالاتر از 500°C ، سیستمهای لغزشی فعال به اندازه کافی ندارد، نقش یک مانع سخت را بازی می‌کند و ترک شروع به جوانه زنی می‌کند و قطعه می‌شکند.

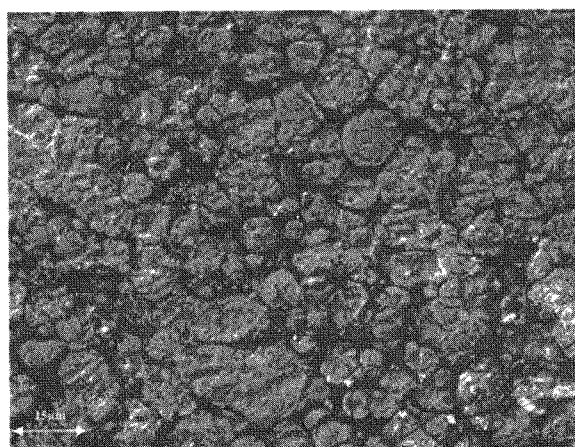
همانطور که در قسمت آزمایش، عنوان شد مقاومت سایشی نمونه های کامپوزیتی تنگستن- 20% مس توسط دستگاه پین روی دیسک، اندازه گیری شد. معیار اندازه گیری مقاومت سایشی، کاهش وزن بود. جدول (۱)، مشخصات کامل میزان سایش(افت وزن) برای ۳ مقدار کاهش سطح مقطع نورد 10% ، 25% و 35% و همچنین برای نمونه قبل از نورد را نشان می‌دهد.

جدول (۱): مشخصات قطعات ساییده شده.

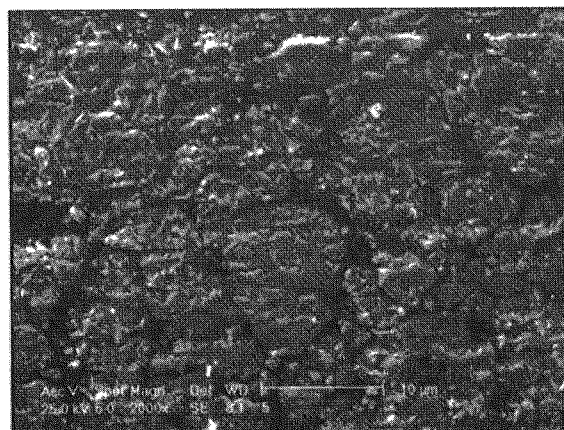
مسافت لغزش (mm)	وزن دیسک قبل از نورد (g)	وزن دیسک بعد از 10%	وزن دیسک بعد از 25%	وزن دیسک بعد از 35%
۰	۱۸/۵۱۴۵	۱۶/۲۴۵۶	۱۳/۰۶۴۴	۱۱/۹۶۷۶
۱۰۰	۱۸/۵۱۰۷	۱۶/۲۴۲۰	۱۳/۰۶۱۴	۱۱/۹۶۳۸
۲۵۰	۱۸/۵۰۵۶	۱۶/۲۳۸۴	۱۳/۰۵۶۹	۱۱/۹۶۰۵
۴۰۰	۱۸/۵۰۰۶	۱۶/۲۳۲۹	۱۳/۰۵۴۷	۱۱/۹۵۹۲
۵۵۰	۱۸/۴۹۵۹	۱۶/۲۲۱۲	۱۳/۰۵۲۴	۱۱/۹۵۷۶

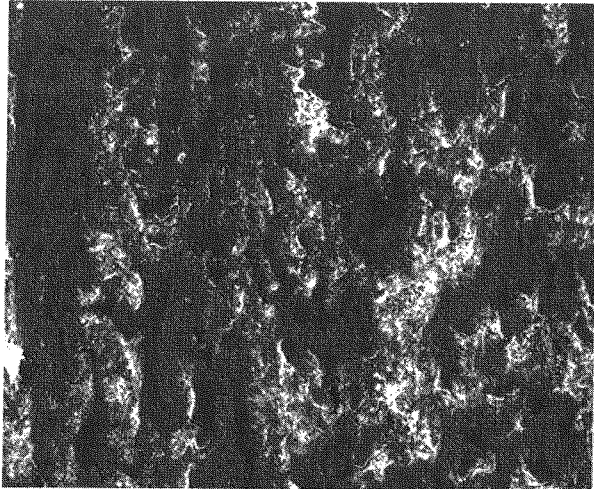
شکل (۲): تصویر ریز ساختار کامپوزیت تنگستن- 20% مس بعد از 10% نورد (جهت نورد: افقی).

شکل (۳): تصویر ریز ساختار کامپوزیت تنگستن- 25% مس بعد از 25% نورد (جهت نورد: افقی).

شکل (۴): تصویر ریز ساختار کامپوزیت تنگستن- 20% مس بعد از 35% نورد گرم (جهت نورد: افقی).

شکل (۵): مورفولوژی سطح کامپوزیت تنگستن-۲۰٪ مس/۳۵٪ نورد شده بعد از سایش

۴- نتیجه گیری

با توجه به آزمایش های انجام شده و نتایج حاصل، می توان در چند بند، خلاصه نتایج گزارش داده شود.

۱- در فرایند نورد گرم کامپوزیت تنگستن-۲۰٪ مس، کل تغییر فرم تا قبل از ۲۵٪ در فاز مس محدود می شود و علت آن عدم کشیدگی ذرات تنگستن تا قبل از این تغییر فرم می باشد. همچنین تنش سیلان پایین تر، نرخ کار سختی بالا تر و سختی کمتر مس نسبت به تنگستن به نظر می رسد که باعث تمرکز تغییر فرم اولیه در فاز مس می شود.

۲- در مطالعه میکروسکوپی کامپوزیت، بعد از ۳۵٪ نورد، نشانه هایی از کشیدگی ذرات تنگستن دیده شد که بعد از آن قطعه، دچار شکستگی شد که علت آن را می توان در نبودن سیستمهای لغزشی کافی در ذرات تنگستن بر خلاف فاز مس دانست که امکان تغییر فرم های بیشتر را با مشکل روبرو کرد.

۳- بیشترین مقدار تغییر فرم (۳۵٪) در دمای 550°C ، حاصل شد که به نظر می رسد هر چه قدر دما بالاتر رود نه تنها تاثیر مثبت نداشت، بلکه باعث شکست سریع تر کامپوزیت شد که علت آن را می توان در افزایش سیلان فاز مس در اثر افزایش دما و سپس همراهی نکردن متقابل ذرات تنگستن با این تغییر شکل دانست که باعث شکست قطعه می شود. همچنین افزایش دما، اکسیداسیون فاز مس را بیشتر کرد.

۴- همانطور که از نتایج حاصل شد مقاومت سایشی و چگالی نسبی بعد از انجام عملیات نورد گرم، افزایش یافت.

۵- علت افزایش در مقاومت سایشی کامپوزیت را می توان در کاهش تعداد حفره ها بعد از نورد دانست که باعث افزایش سطح تماس بین پین و کامپوزیت در نیروی ثابت می شود.

همانطور که از جدول مشخص است میزان افت وزن برای نمونه قبل از نورد، ۱۰٪، ۲۵٪ و ۳۵٪ نورد شده به ترتیب ۱۸/۶، ۱۴، ۱۲/۴ و ۱۰ میلی گرم بوده است. همچنین میزان افت وزن پین در هر ۴ آزمون سایش کمتر از ۰/۴ میلی گرم بوده است، بنابراین سایش پین توسط دیسک، نسبت به سایش دیسک نامحسوس است.

چگالی نسبی اندازه گرفته شده کامپوزیت W-20%Cu برای نمونه قبل از نورد، ۱۰٪، ۲۵٪ و ۳۵٪ نورد، به ترتیب ۸۲/۲٪، ۸۷/۴٪ و ۹۱/۸٪ و ۹۵/۲٪ بود. می توان موضوع را از یک دید دیگر نیز بررسی کرد که ۴ نوع کامپوزیت با ۱۶/۸٪، ۱۲/۶٪، ۸/۲٪ و ۴/۸٪ حفره، تحت آزمون سایش قرار گرفته اند و تاثیر نورد را در نظر گرفته و اثر حفره بررسی شود.

در ابتدا می توان گفت که حفره در سطح سایش کامپوزیت، سطح تماس در برابر سطح ساییده مقابل را کم می کند و با توجه به اینکه نیروی اعمالی در آزمون مقدار ثابت ۵N بود و همچنین سطح تماس ساییده (پین) $78/5 \text{ mm}^2$ می باشد، پس می بایست تنش اعمالی در حین تماس $0/64 \text{ MPa}$ باشد که این طور نیست. زیرا وجود حفره، تنش سایش خالص را که پین روی دیسک وارد می کند را افزایش می دهد و باعث افزایش نرخ سایش می شود.

یکی دیگر از فاکتورهای موثر در افزایش نرخ سایش، دما می باشد. هنگام اعمال نیرو، به خاطر اصطکاکی که بین دو سطح پین و دیسک ایجاد می شود، دما افزایش می یابد و این افزایش دما می تواند منجر به کاهش بیشتر استحکام فصل مشترک بین زمینه (مس) و تقویت کننده (تنگستن) شود و باعث بیرون کشیده شدن ذرات در حین سایش شود. شکل (۵) مورفولوژی سطح ساییده شده کامپوزیت W-۲۰% Cu را برای حالت بعد از ۳۵٪ نورد برای نیروی ۵N و مسافت ۵۵۰m نشان می دهد. شیارهای زیاد در جهت سایش در شکل، مشخصه سایش ساییده می باشند. این شیارها، در تمام نمونه های سایش دیده شده است.

شکل (۵)، مشخصه سایش اکسیداسیونی نیز است. (قسمت سفید رنگ در تصویر) که در بیشتر قسمت های سطوح سایش نمونه های کامپوزیتی، دیده شد. همانطور که گفته شد سازوکار سایش، ساییده می باشد. علت پیدایش چنین سیمایی، شکستن یا کنده شدن قطعاتی از سطح و قرار گرفتن این ذرات جدا شده در بین سطوح در حال سایش می باشد که در نتیجه آن شیارهایی در جهت سایش شکل می گیرد ولی به نظر می رسد که پراکندگی و نیز عمق و پهنای کم این شیارها در سطح نمونه های آزمایش شده نشان از استحکام نسبی بالای کامپوزیت، بویژه ذرات تقویت کننده (تنگستن)، در شرایط

- J.A. Belk; M.R. Edwards; "Deformation behavior of tungsten-copper composites", Powder Metallurgy, vol. 36, No 4, p.p. 293-296, 1993.
- D.L.Houck; J.R.Spencer; "Ductility of W/Cu Alloys", Proceedings of the Third International Conference on Tungsten and Refractory Metals, Princeton, p.p. 21-28, 1996.
- N. Tachikawa;" Crack Propagation behavior of a tungsten-copper duplex structure subjected to thermal loading." Japan atomic Energy Research Institute, p.p. 663-665, 1989.
- [۴] Hyun-Ki Kang; "Tungsten/Copper composite plates prepared by a modified powder-in-tube method", Scripta Materiala, vol. 51, p.p. 473-477, 2004.
- [۵] N.C.Kothari; "Factors Affecting Tungsten-Copper and Tungsten-Silver Electrical Contact Materials", Powder Metallurgy, vol. 14, No 3, p.p. 138-143, 1982.
- [۶] E.Fortuna; W.Zielinski; "TEM characterization of the microstructure of a tungsten heavy alloy", Materials Chemistry and Physics, vol. 81, p.p. 469-471, 2003.